

FAUST TEFSİRLERİ

(Yeni bir tefsir dolayısıyla)¹

Dr. MELÂHAT ÖZGÜ

Alman Dili ve Edebiyatı Profesörü

Goethe'nin *"Faust"*, u ilk defa 1790 yılında yayımlandığı zaman, yarım kalmış bir parça² hissini vermiş, bu yüzden de bir çok kimseler bilmece haleder gibi sonunu kendileri düşünmek zorunda kalmışlar.

Bu düşünceler, Klinger, Schink ve Karl Schöne'yi harekete getirmiş, hepsini birer *"Faust"*, yazmağa teşvik etmiştir³. Schöne hattâ, Goethe'nin *"Faust"*, unun sonunu getirmek isteğinden kendini alamamış, 1823 de *"Fortsetzung des Faust von Goethe"*, (Goethe'nin Faust'unun devamı) başlıklı eserini yazmıştır. Aynı ihtiyacı Karl Rosenkranz da duymuş, o da bir *"Fortsetzung des Goetheschen Faust"*, yazmıştır (1831).

Goethe'nin *"Faust"*, unun ilk kısmının 1808 de yayımlanmasıyla⁴, Gretchen'in acıklı trajesidi, herkesin üzerinde büyük bir tesir bıraktığı halde, 1832 de yayımlanan⁵ ikinci kısmın olaylarını, acıklı suçun bir başka şekli diye görmek güç olmuş. Şeytanla ittifakın mânası tamamiyle kavranmadığı gibi, Gretchen'in bu yüzden kurban gitmesi de anlaşılmamış; Faust'un sonunda göklere alınması ise ilk kısım ile bir türlü birleştirilememiş.

Bütün bu sebeplerden *Faust* konusunu isteyenler çoğalmış ve ardı son günlere kadar kesilmemiştir⁶.

Christian Dietrich Gräbe, *"Don Juan ve Faust"*, adlı eserinde (1829), Faust'u titan olmaktan kurtarır ve aşk maceralarının hepsini Don Juan'a yükler. Burada da Faust gene inatçıdır, Don Juan da.

Nikolaus Lenau, Goethe'nin *"Faust"*, unun ilk kısmına, Faust'un kurtulmasına tahammül edilmez, demiş ve 1836'da kendisi epik, dramatik ve lirik unsurlarla karışık titanik *"Faust"*, unu yazmıştır⁷.

¹ Wilhelm Böhm, « Goethes Faust in neuer Deutung », Verlag E. A. Seemann, Köln 1949.

² « Faust. Ein Fragment », Goethes Schriften, 7. Bd. Leipzig, Göschen.

³ Friedrich Maximilian Klinger, « Fausts Leben, Thaten und Höllenfahrt » 1791.— Johann Friedrich Schink, « Johann Faust » (dramatische Phantasie) 2 Bde, 1804.

⁴ Faust, eine Tragödie », Goethes Werke, 8. Bd. Tübingen, Gotta.

⁵ Goethe'nin ölümünden sonra yayımlanan eserlerin I. cildi olarak çıktı, Goethes Werke, I. Bd. 1932, Tübingen, Cotta.

⁶ Thomas Mann'ın « Doktor Faustus » u 1945 de, Paul Valery'nin « Mon Faust » u da 1946 da çıkmıştır. ⁷ « Faust. Ein Gedicht » 1836.

Heinrich Heine, 1851 'de, Goethe'nin, halk kitaplarına geçmiş olan efsâneyi bilmediğine ve şaheseri için konu ile şekli, kukla oyunlarından aldığına işaret ederek, demonumsu sensationlarla dolu bir *Tanzpoem* (raks poemi) olan "*Doktor Faust*," adlı bale taslağını yazmıştır¹. İkinci kısmı için de, içinden Helena sahnesi istisna edilecek olursa *lendenlahm* (çok sakat) demiştir.

İkinci kısmın yayımından tam üç yıl sonra, Wolfgang Menzel, yapmış olduğu bir tenkitte, meselenin halli için Faust'un, Schiller'in Franz Moor'u gibi mahvolmasını istemiş, Goethe'nin ahlâk tarafı ile Faust'un heveslerine, *gülünç* diyerek hücum etmiştir: "*Eğer Faust Gretcherii iğfal ve terkettiği için gökleri hakediyorsa, çiçek tarlasında yuvarlanan her domuz da bahçıvan olmayı hakeder,*" demiştir².

Wolfgang Robert Griepenkerl³ ile Georg Gottfried Gervinus⁴, daha tarafsız davrandıkları halde, eseri ahlâki sebeplerden reddetmişlerdir. Menzel'le beraber şair Goethe'yi, eserin kahramanı olan Faust'la bir tutmuş, Goethe'yi, "*Faust*," unda ahlâk kaidelerini yıktığı için sorumlu kılmışlardır.

Friedrich Theodor Vischer de ancak eserin birinci kısmını müdafaa edip, "*Faust, Der Tragödie 3. Teil*," (3. kısmın trajedisi) diye adlandırdığı kendi "*Faust*," unda da (1862), Goethe'ninkinin ikinci kısmına hiç anlayış göstermemiştir⁵.

August Friedrich Christian Vilmar ise 1845'de: "*Birinci kısım, elli yıl sonra şiir olarak kalacak, fakat ikinci kısım asla anlaşılmiyacak, ilgi çekmiycek,*" demiştir⁶.

Oswald Spengler, Faust'un bir çok hareketlerini batı memleketlerinin kültür alanına çekerek, bu hareketlere batı memleketlerinin trajik batışı için bir âfet diye bakmıştır⁷.

Fakat bütün bunlara karşı Faust hakkında gene onu göklere çıkaran ahenkli bir gelenek kurulmuştu.

Heinrich Düntzer⁸ ile başlayan bu müsbet tefsir yolu (1836), Eckermann'ın kaydettiği Goethe'nin kendi tefsirine dayanıyor:

"Faust'da sonuna kadar, durmadan daha yükseğe, daha temize doğru bir gayret vardır. Yukarının (Tanrının) sonsuz sevgisi de ona yardım

¹ Max von Boehn, der Tanz, Volksverband der Bücherfreunde, Wegweiser-Verlag-, Berlin 1925, s. 243-262.

² Karş. Ernst Beutler : « Der Frankfurter Faust » Jahrb. d. Freien deutschen Hochstifts 1940.

³ «Der Kunstgenius der deutschen Literatur im letzten Jahrhundert» I. Bd. 1846.

⁴ Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen» 5 Bde. 1835-42.

⁵ «Goethes Faust, Neue Beiträge Zur Kritik» 1876.

⁶ «Geschichte der deutschen Nationalliteratur» 1845.

⁷ «Untergang des Abendlandes» 2 Bde. 1918-1922. (karş. cilt I. S. 254, 465, 525).

⁸ Goethes Faust in seiner Einheit und Ganzheit wider seine Gegner dargestellt, 1836.

eder... biz sadece kendi kudretimizle değil, kendi kudretimize katılan Tanrı lütfiyle ancak mesut olabiliriz,,¹

Bu görüşe göre Faust gelişmesine en alt merhaleden başlar: yer-yüzünde kandırılmış, şeytanla anlaşmış, Margarethe'yi iffal etmiş, bu yüzden de ağır bir suç işlemiştir. Fakat cezasını çeker. Pişmandır. Azap içini kemirir. Bunun için de henüz ikinci kısım başlamadan gene kendinde yeni bir hayat, yüksek bir faaliyet için kuvvet bulur. Mahdut bir faaliyet onu tatmin edemez. Bundan sonra artık her adımı onun için daha yüksek bir hayata hamledir. Bu sırada da Mephisto'nun şahsiyeti, şahsiyetinin ehemmiyeti ikinci derecede kalır.

Helena sahnesi ise kuzey ruhunun güneyle, Alman ruhunun Helen ruhiyle izdivacını gösterir. Bu izdivaç ise sadece bir semboldür. "Keder,, i yendikten sonra Faust, içinde kendisini saadete götürecek bir faaliyet için en büyük kuvveti bulur. Yalnız plânlarını tatbik için yaşı çok ilerlemiştir. Fakat dünya görüşünü barışlı bir sona erdirmek için "Gökte Epilog,, "Prolog,, a uygun olarak bu plânlarını gerçekleştirmiştir. Böylelikle gülünç diye gösterilen kısımların mânası değişir veya tamamıyla ihmal edilir. "Gökte Epilog,, da, ancak kısımları bir araya toplıyan opera mahiyetinde ilâve edilmiş bir parça olarak kalır.

Düntzer'in açtığı yoldan Gustav von Loeper yürüdü (1870).

Herman Grimm, Goethe hakkında verdiği takrirlerinde², büyük annesi Bettina von Arnim'in Goethe kültünü yeniledi. Onun için "Faust Goethe'nin hakiki hayatını temsil eder. Faust, Goethe ile birlikte ihtiyarladığı gibi, onun gibi de genç kalmağa muktedirdir. Son günlerine kadar Goethe'nin aklından geçen her fikri düşünmüş, kalbinden geçen her hissi duymuştur. Faust, Goethe'nin şekil almış ruhudur. Ona da hiç bir mesafe uzak gelmez; hiç bir tecrübe de onun için imkânsız olmaz. Grimm için Faust, Goethe olduğu gibi, Goethe de Faust'dur; öyle ki, Goethe'nin edebî ve ilmî bütün eserlerini Faust yazmış olabilirdi; çünkü Goethe'nin ölümünden sonra ortaya çıkan bütün mısra ve fikirler de Faust'a atfedilebiliyordu. Faust, hayattan, insan olarak yaşamak zorunda bulunan bir demon gibi hışımla geçer. Dünya mukadderatı onda sadece tesadüfi, tâli bir şeydir. Faust, Mephisto ile birlikte oraya buraya koşar. Hiçbir yere bağlanamaz. Zaman ve mekân onun için hiçbir değeri olmıyan kavramlardır. Girdiği her toplulukta en doğru sözü bulur, hükümdarın sarayında bile en imkânsızı mümkün kılar.

Bu yolda en büyük başarıyı Kuno Fischer gösterdi³. Ondan sonra gelenler: Wilhelm Scherer⁴, Erich Schmidt⁵, Eugen Küh-

¹ Eckermann «Goethes Gespräche» 6 Juni 1831.

² «Goethe Vorlesungen» 1876, 8. Aufl. 1903, Stuttgart und Berlin Cotta 24-25. Vorlesungen (s. 248).

³ «Goethes Faust» 1878.

⁴ «Geschichte der deutschen Literatur» 1879-1883.

⁵ «Goethes Urfaust» herausgegeben 1897.

n e m a n n¹ Adolf Trendelenburg², Heinrich Rickert³, ve Ernst Traumann⁴ dan bugünün tefsircilerine kadar birçokları hep Kuno Fischer'in tefsir yolunda yürümüşlerdir. Hepsinin Faust'a karşı olduğu gibi, Goethe'ye karşı da aldıkları durum müsbettir.

Nihayet tabiat filozofu ve Schelling'in öğrencisi C. G. Carus da, *ebedî kadınlığa* götüren barıştırmacı kuvvete dayanarak üç merhale tesbit etmekte ve merhalelerini üç fikre: Gretchen'de *iyilik*, Helena'da *güzellik*, Mater Gloriosa'da ise *hakikat* fikrine dayamaktadır⁵; dünya yolunu, hakikî, güzel ve iyiye doğru bir iç gelişmede görür. Eflatun'dan beri bu üç değer sisteminde bir sıra, yani hangisinin başta gelmesi gerektiği daima tartışma konusu olduğu unutulurak, Faust, *hakikati* bulmağa çalıştığı odada tatmin edilemeyince, Helena'yı bulma gayretinde *güzelliği* aramaya çıkar. Güzel de ona bakî kalmayınca *kemali* ancak fiilde bulur. Bu da *iyi* kavramına uyar. Faust güzelliğe kavuştuğu halde içinde *fiil* için iştihak duyması, veya *güzelliğe* kavuştuğundan *fiil* için olgunlaşmış bulunması üzerinde fikirler birbirinden çok farklıdır. Sonuncusunda, Schiller'in "*İnsanın estetik terbiyesi üzerine mektuplar*," ında "*maddeye bağlı insanı mâkul yapmak için, onu önce estetik yapmaktan başka çare yoktur*," diye müdafaa ettiği fikir çınlamaktadır". Schiller, *estetik* kavramı altında, bir değer hükmü değil, kanun tanımayan *vahşi* bir insan ile kanun tanıyan medenî bir insan arasında ortasını bulan, onu değerlendiren bir /»7i anlıyor. Bu şifa verici ideal plânın merhaleleri, yani Faust'un, bir önceki merhalenin hedefine tamamiyle ulaşmadan, daha yüksek bir merhaleye varması, ve sonunda da her şeye rağmen olgunlaşması, şüpheyi davet etmiştir. Bu sebepten bu tefsirlerde: *Faust istediğini halâ elde edememiştir. . . , Faust olgunlaşıyor. . .* gibi ifadeler pek çoktur. Öte taraftan da Faust, *her şeye rağmen Mephisto'nun yardımını istemekte devam edecektir* gibi ifadeler azdır. Bu tarz tefsirler, Faust'u sağına soluna bakmadan, karşısına çıkan şeytanla ölüme bile göz kırpmadan dosdoğru yoluna devam eden D ü r e r'in *atlısına* benzetirler (bk. resim).

Herman Grimm, Faust'un, burjuva kültürüne karşı olan isteksizliğini, Goethe'nin isteksizliğinden çıkararak idealize ediyor ve şöyle anlatıyor: Goethe, "*gençlik çağını atlatmıştı. Öğrenim yıllarına da bir imtihanla son verecekti. Fakat elde ettiği bilgileri, hattâ kendisini imtihan edecek*

¹ «Aus dem Weltreich deutschen Geistes» 1926.

² «Goethes Faust» (Kommentar) 2 Bde. 1921-22 Berlin u. Leipzig, Walter de Gruyter.

³ «Die Einheit des Faustischen Charakters» (Logos 14 Bd.) 1925; «Helena in Goethes Faust» (Die Akademie 4 Heft) 1925 ; «Fausts Tod und Verklarung» (Deutsche Vierteljahrsschrift 3. Bd.) 1925, S. 1-74.

⁴ «Goethes Faust: Erklärung, 1. Bd. 1913. 2. Bd. 1914.

⁵ «Goethe, zu dessen naheren Verständois und Briefe über Goethes Faust», Rotappel Verlag, Zürich. S. 217, 272.

⁶ Yirmiiüçüncü mektup.

olanlarınkini bile yeter bulmuyordu. Onu bir nevî burjuva hayatı beklemekte idi. Goethe, hiçbir tarzda, kendisini bu hayat için hazır bulmuyordu. Faust gibi, hoca olacaktı, halbuki öğretim malzemesinin, şimdiye kadar öğrendiklerinin ve öğreteceklerinin de bir sürü boş formüllerden ibaret olduğunu keşfetmişti. Ne tarafa dönse, benliği müthiş tezatlarla karşılaşıyordu. Gerçi bir taraftan onu çok tabii olan münasebetler çevirmekte idi: Refah içinde yaşayan iyi bir aileye mensuptu. Parlak bir burjuva durumu vardı. İyi bir terbiye almıştı. Seçkin ve mükemmel maksatlar taşıyordu. Çalışmış, tahsil görmüş, ihtisasını vermişti; geniş ve umumî bilgiler elde etmişti; ama öte taraftan da çok geniş münasebetleri olduğu halde kendisini yalnız ve terkedilmiş hissediyordu.,. Millî şairlerin heyecanlarından doğan Goethe Birliklerinin çalışmaları, Goethe arşivlerinde yığınlar halinde toplanan malzeme koleksiyonları ve Goethe filolojisinin çalışmaları hiç şüphe yok ki bu yoldaki tefsirlere yardım etti.

Goethe'nin insan ruhunun demonumsu ve uçurumları hakkındaki görüşlerine karşı ilgi, son zamanlarda bir hayli artmıştı. Jean Paul, Goethe'nin "*Faust*, u, titan gaddarlığına karşı yazılmıştır, demişti. Bu söz, onun sanat duyusunu, Goethe'nin, kahramanı ile arasında bir mesafe olduğunu gösterir. Bu da hicivdir. Bugünkü Faust tefsirleri ise bu görüşten uzaktır. İşte Wilhelm Böhm, Goethe'nin doğumunun 200. yıldönümünde çıkardığı "*Goethes Faust in neuer Deutung*, "*Faust*, unu bu zaviyeden ele almıştır.

Sembolistleri, allegoricileri, hiçbir değer hükmü vermeden estetik yönden tefsir edenleri olduğu gibi Nationalsozialismin, son zamanlardaki Marxizmin siyasî tefsirlerini ve yabancı memleketlerden gelen sesleri bile bir tarafa bırakarak, dâvasını sadece *ahlâk* bakımından ele alanlara hitabetmiştir.

Wilhelm Böhm, bu eserinde, Herder'in: "*auf die Menschheit beruht... die Perfektibilitât... unseres Geschlechts*, (neslimizin... kemale erme kabiliyeti... insanlığa dayanır) hükmüne¹ bağlanarak, Faust'un gelişmesine *perfektibilizm* (kemale erme) diyor.

Faust'un, dünya nimetlerine heves etmesi, ve bu yolda yaptıkları suç sayılmasına göre de, *das Abenteuer das Gewissens* (vicdan macerası) diye anılan son sahnede, Faust'un son gelişme merhalesine götüren hürriyet idealine ulaştıran *Sorge* (Keder) yenilir. Böylece öteki âlemden gelen barıştırmacı ışık, Faust'un son anlarına raslar. Bu hale de Böhm, *durchbruchperfektibilizm* (engelleri yenerek kemale erme) diyor.

İlk kısmın *Margarethe trajedisi*'nde olduğu gibi, ikinci kısmın *Philemonla Baucis*'inde de Faust, bu iki ihtiyarın kulübelerini istimplâk

¹ "Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit», Suphan Auag. cilt 13, s. 345.

edip yakmak zorunda kaldığından, üzerine ağır bir suç almış oluyor. Faust, suç işlediği halde, her defasında daha yüksek bir merhaleye geliştiği görüşünden de bir türlü ayrılmak istenmediğinden, bu suç, hayatın yetersizliği ve koro kızlarının, Euphorion'un ölümü üzerine söyledikleri mersiyede sordukları: "*kim muvaffak oluyor ki?*" sorusu ile hafif de çınlasa, mazur gösterilmek isteniyor:

*"Dochzulezt das höchste Sinnen
Gab dem reinen Mut Gezuicht,
Wolltest Herrliches gezwinnen,
Aber es gelang dir nicht.
Wem Gelingt es?-Trübe Frage,
Der das Schicksal sich vermummt,
Wenn am unglücklichsten Tage
Blutend alles Volk verstummt,,¹*

Bu görüşe de Wilhelm Böhm, *semi perfektibilizm* (yarı kemale erme) diyor.

Son zamana kadar yapılan tefsirlerde hep, müellif eserindeki kahraman ile bir tutulmuştur. Bunun için de tefsirlerin Faust'un insanlığını, Goethe'nin insanlığına dayamaları, bunu müsbet göstermek için de kaçamak yollardan birçok itiraflarda bulunmaları tabiidir.

Faust'un şeytanla birleşmesi, aslında hayata inanıştır. Goethe'nin eserine trajedi denmesine sebep olan hadiseleri yaratan insanın da hiçbir zaman tam mânasiyle mükemmel olamayacağını göstermektedir. Halbuki öte taraftan Faust, *Tanrı'nin istediği gibi* bir insandır. Buna da Böhm, *semi imperfektibilizm* (yarı kemale erememe) diyor.

Wilhem Böhm, gerçi Faust'un hareketlerini kötü hareketler diye alan eski tefsirlere dayanıyor, fakat kahramanı müellifle bir tutmuyor. Ona göre Goethe, Faust'u ile *alay* etmektedir. Bu görüş, son tefsircileri sarhoş eden sentimentalizmle titanizmi çürütüyor. Hayatının bütün merhalelerinde Faust'un facia yaşayan, yola gelmeyen biri olarak kalmasına Wilhem Böhm *imperfektibilizm* (kemale erememe) diyor.

Wilhelm Böhm'ün bundan önce yazdığı "*Faust, der Nichtfaustische,*" (Faust olmıyan Faust)² adlı eserindeki fikirlerine zıt olarak, Faust'un kurtuluş meselesini Eflâton'un *iyi* fikrine işaret ederek genişletmiş bulunuyor. "*Faust'umsu olmıyan*" taraflarını ortaya koymakla, onu *Faust'umsu olan* taraflarına nüfuz ettirmiş, ve böylece Faust'un gelişme-

¹ «Fakat sonunda en yüksek duygu - o tertemiz cesaretini ağır bastırıldı - muazzam şeyler elde etmek istedin, muvaffak olmadın.

— *Kim muvaffak oluyor ki?*... acıklı bir soru, — talibin müphem bir kisveye büründüğünü gösterir- böyle meşum bir günde, bütün millet kan ağlarken ...» (Faust. II. 3, Gölge Koruluk).

² Halle 1933.

sini Eflâton'un üç değerine uygun olarak geliştirdiği görüşünü sarstığı gibi, Goethe'yi Faust ile bir tutmaktan uzaklaşmıştır.

Faust, hayat yolunun her merhalesinde sonsuz bir gayret göstermektedir. Bu gayretle önüne çıkan her engel, ancak onun kuvvetini arttırmaktadır. Bunun için de "*Gökte Epilog*," Faust'u göklere çıkarıyor, Faust, bu yolda, tasavvur edilebilen en mükemmel tip olduğu, her engel karşısında kuvveti arttığı için onun bu haline *perfektizm* (kemal) diyor.

Her engelin, Faust'un kuvvetini arttırmasına, onu, engeller karşısında yenilmesini korumasına, yaptığı her kötülükten bir iyilik yaratmasına ve her zaman bir şeyler elde etmesine, böylece de daha yüksek bir merhaleye ulaşmasına da *semi perfektizm* (yarı kemal) diyor.

Sonunda Faust'un trajik bir şekilde yenileceği, birçok durumlardan açıkça anlaşılıyor. Fakat ahlâk bakımından : "*kim muvaffak oluyor ki?*" sorusu arkasında gizli olan görüş, insanların metafizik duygularıyla öylesine dokunmuştur ki, suç ve ceza meselesi, çıplak olayların lehine olarak kale alınmaz oluyor. İnsan, şeytanımsı bir mahlûktur; böyle bir mahlûk olarak da mükemmel değildir. Bu görüşe de Wilhelm Böhm, *imperfektismus* (kemal noksanlığı) diyor. Modern existenzializm (varlık) felsefesinin burada tesir ettiği belli oluyor.

Goethe, insanın, bütün mahlûklardan en bedbaht, bütün mahlûklardan da en bahtiyarı olduğunu, Faust'un hayat yolunda isbat etmeğe çalışmış; hareketleri *ayni zamanda*, bu iki tarafı gösteriyor. Bu, Faust problematik, yani sarih olmadığı müddetçe doğrudur ; çünkü şeytana söz verirken : "*Allein ich will!*" „ (ben istiyorum !) demesi, ¹ Faust'u, yalnız kendisini düşünen *bencil* biri olarak gösteriyor. Kendini kendisinden de muntazam adımlarla değil, ancak trajik bir şekilde yenişle kurtarıyor. Onun nihilizmi, kemale doğru yöneliyor.

Sadece bir insan olan Faust'un şeytanla birleşmesi, beşeri bir felâketi sezdirir ; fakat *ayni zamanda da* onun suçsuz olduğunu göz önüne getirilmesini istemek, dramatik bir sahenin tesirini azaltmak olur. Goethe'nin teferruata, müşkül durumlara, hususiyle ikinci kısımda böyle seve seve dalması, edebî gaye: her şeyden önce Faust'un *human* (insanca) olmıyan taraflarına baktırmak olduğunu gösterir. Nitekim başka eserlerinde de, müsbet, çok defa da tehlikeli humanizmaya zengin ilâveler yapmıştır. Sistemlerle dramatik bir vakaya yaklaşamaz. Faust'ta da bütün bir *trajedi*, bir *Mysterium* (sır) la *ayni zamanda* görülür. *Mysterium*, metafizik sahnelerde, şeytanla birleşme trajedisi ve neticeleriyle de dokunmuştur; yeryüzünün amansız ahlâk görüşü, realizmin öyle bir ışığıyla aydınlanır ki, Goethe'nin Ironie'si edebî, estetik bir ifade alır, ve insan, felsefe yapmaktan şiirin zevkini duymaz; şiirden uzaklaşır. Esere *iki zeminli*, demek, ancak her iki zeminin bir

¹ «Faust» I. Çalışma odası.

ara zemini varsa doğru olur. Gökle yer arasında da bir Araf bulunmalı. Arada bir mekân olmayınca iki zeminin hedefleri ortadan kalkar.

Son zamanlarda, ilâhiyatçılarla muhafazakârlar çevrelerinde sadece *günah* motifini işleyenlere şiddetle hücum edilmişti; çünkü onlar, hem ilk yanlış anlayışları yeniliyor, hem de Goethe'yi, eserindeki kahramanın kötü hareketleri için mesul tutuyorlardı. Faust'da Goethe'yi gördüklerinden, onu, insan zaafının timsali olarak tanıyorlar, dogmatizmleri yüzünden de gökten gelen kurtuluşu, dünya yolculuğu ile birleştiremiyorlardı.

Gcelhe, "*Nachlese zu Aristoteles' Poetik*," (Aristoteles'in poetiğini tekrar okurken) adlı yazısında (1827), "*bir trajedi kahramanı, hiçbir zaman, ne tamamiyle suçlu, ne de tamamiyle suçsuz gösterilmelin, demişti*¹. Bu fikir, şüphesiz, suçun nerede başlayıp nerede bittiğinin münakaşa edilmesine mâni olmaz. Fakat herşeyden önce, hangisinin hâkim olduğunu tesbit etmek gerekir. Eğer sadece bu tezatların mevcut olduğunu müphem bir şekilde tesbit etmekle iktifa edilecekse, aradaki mesafenin edebî plâstiği görülmemiş olur. Bu plâstiği herhangi bir şekilde kaybetmek değil, aksine, ondan bir netice çıkarmak, yanlışlık olduğu yerde bile şiiri canlandıran, bize duyuran bu tezatları anlamak gerekir. Muntazam adımlarla da gene kendisini benliğinden kurtarmak, morfolojik, antithetik, Gcethe'nin *vazife* dediği üstün ahlâk görüşüne dayanır. Mânevi kazanç elde ettiren suç, ahlâk noksanlığı sayılsa bile, gene muteberdir.

Faust, *Muayyen* bir insan değildir, sadece *bir* insandır. Goethe eğer *hususî hali, bin çeşit hallerle* bir tutuyorsa, şüphesiz ki Faust, o zaman, en iyi örnek sayılır. Ama ancak beşer üstü kuvvetler, içindeki beşeri tarafını yendiği müddetçe iyi örnektir. Bunun için de işte ahlâk, insanın kendisini edebiyat içinde unutmamasına yardım eder.

Faust'un *imperfektibilizmi* (bir türlü kemale erememesi), entelekyasına karşı da vicdansız hareketleri, Goethe'nin yüksek bir kuleden aşağı bakarak insanları hicvetmesi bir tenakuz değildir. Müellifin, kahramanı ile arasındaki mesafe düşünülecek olursa, bütün tenakuzlar halledilebilir, ve metni süsliyerek güzelleştirmek zarurî olur: Prolog'un tanrısal plânında Faust *perfektibel* (kemale ermeğe kabiliyetli) olarak görünür, sonunda da göklere alınırsa ancak *perfekt* (mükemmel) olur. Faust'un, şeytanla birleşme sahnesine kadar mizacı çok müphemdi. Ondan sonra yeryüzünde yaşadığı müddetçe de *imperfektibel* dir (kemale erme kabiliyetinden mahrumdur). Faust'un bu hali, yani kemale erme kabiliyeti olduğu halde kemale erememesi, eserde çok büyük bir yer işgal ettiğinden, Wilhelm, Böhm Goethe'nin "*Faust*," una bir *trajedi* demektedir.

¹ Goethes Saemtliche Werke, Cotta Jub. Ausg. Bd. 38, s. 83.

Albrecht Dürer (1471 — 1528)
Atlı, ölüm ve şeytan